

Zagadnienie postu w dokumencie Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego, Kreta 2016

The issue of fasting in the document of the Great Council of the Orthodox Church, Crete 2016

Słowa kluczowe: Wielki i Święty Sobór Kościoła Prawosławnego 2016, dokument o poście, aktualność postu

Key words: Holy and Great Council of the Orthodox Church 2016, document about fasting, topicality of fasting

Streszczenie

Artykuł omawia dokument przyjęty na Wielkim Soborze Kościoła Prawosławnego w 2016 r. na Krecie: „Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj”. W pierwszej części artykułu została ukazana historia powstania tego dokumentu poczynając od II Ogólnoprawosławnej Konferencji Przedsoborowej w 1982 r. w Chambésy do momentu przyjęcia dokumentu na Soborze w 2016 r. W artykule podkreśla się początkową ideę skrócenia niektórych postów i ich złączenia. W rzeczywistości jednak nie wprowadzono reform w dyscyplinie postów. Drugą część artykułu stanowi analiza dokumentu, który został przyjęty na soborze 2016. Dokument podkreśla wagę i aktualność postu dla wiernych i stanowi zachętę do jego praktykowania. Retoryka tekstu jest pozbawiona odniesień jurystycznych i w ten sposób dokument nabiera charakteru pasterskiego.

Abstract

The article presents the document adopted at the Holy and Great Council of the Orthodox Church in Crete 2016: “The importance of Fasting and its

¹ Ks. dr Andrzej Kuźma, Wydział Teologiczny, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie.

observance today”. The first part of the article presents the history of the creation of this document, starting from the Second Panorthodox Preconciliar Conference of Chambésy 1982 until the document was adopted at the Council in 2016. This article highlights the initial intention to shorten the fasts and make them less rigorous. In reality, however there were no reforms in the discipline of fasting. The second part of article is an analysis of the document on fasting, which was adopted at the Council of 2016. It emphasizes the importance and timeliness of fasting for the faithful and encourages its practice. The rhetoric of the text is devoid of juridical reference and thus the document takes on a pastoral character.

1. Wprowadzenie

Po wielu latach przygotowań w dniach 18-26 czerwca 2016 r. na wyspie Kreta (Grecja) miał miejsce Wieki i Święty Sobór Kościoła Prawosławnego. Sobór przebiegał pod przewodnictwem Patriarchy Eklezjastycznej Bartłomieja. W długim procesie przygotowawczym lokalne Kościoły prawosławne postrzegały planowany sobór jako manifestację i utwierdzenie jedności prawosławia we współczesnym świecie. Zamierzenia, które towarzyszyły procesowi przygotowawczemu, okazały się jednak dość dalekie od zdarzeń, które nastąpiły. Powodem tego była odmowa uczestnictwa w soborze czterech spośród czternastu lokalnych Kościołów autokefalicznych². Sobór odbył się przy udziale dziesięciu lokalnych Kościołów. Należy jednak stwierdzić, że w procesie przygotowawczym brały udział wszystkie lokalne Kościoły i przyjęte na soborze dokumenty są właściwie wynikiem pracy wszystkich autokefalicznych lokalnych Kościołów prawosławnych. Rezultatem procesu przygotowawczego i samego soboru jest przyjęcie ośmiu dokumentów, które dotyczą różnych sfer współczesnego życia Kościoła prawosławnego.

Dokument dotyczący postu nosi tytuł: „Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj”. Dokument należy do grupy tematycznej, która odnosi się

² W soborze nie wzięły udziału następujące Kościoły autokefaliczne: Patriarchat Antiocheński, Patriarchat Moskiewski, Patriarchat Gruziński i Patriarchat Bułgarski.

do zagadnień życia wewnątrzkościelnego. Należy stwierdzić, że jest to tekst, który w sposób pasterski, ale też w sposób tradycyjny podchodzi do omawianego zagadnienia, chociaż początkowa intencja autorów tekstu była nieco inna.

2. Historia powstania tekstu

Na zagadnienie związane ze współczesnym rozumieniem i podejściem do postu jako tematu, którym powinien zająć się planowany sobór Kościoła prawosławnego, zwrócono uwagę na Pierwszej Konferencji Ogólnoprawosławnej na Rodos w 1961 r. Planowany katalog tematów był bardzo obszerny. Zagadnienie postu stanowiło właściwie jeden z podpunktów bogatego katalogu (Kałużny 2008, 391-396). Plany konferencji na Rodos w 1961 r. okazały się zbyt ambitne i trudne do realizacji, dlatego też zostały skorygowane przez I Ogólnoprawosławną Konferencję Przesoborową, która odbyła się w Chambésy (k. Genewy) w 1976 r. Uczestnicy tego niezwykle ważnego wydarzenia na drodze zwołania soboru znacząco zawęzili obszar tematyki zagadnień, którymi powinien zająć się przyszłe Ogólnoprawosławne Zgromadzenie. Uczestnicy I Ogólnoprawosławnej Konferencji Przesoborowej w 1976 r. zdefiniowali dziesięć zagadnień, którymi powinien zająć się przyszły Sobór (SYNODICA III, 114). Punkt siódmy odnosił się do zagadnienia postu i brzmiał: „Przystosowanie przepisów kościelnych dotyczących postu” (Kałużny 2008, 397). Wszystkie prawosławne autokefaliczne Kościoły zostały zobowiązane do sformułowania propozycji treści poszczególnych tematów i przesłania do Sekretariatu soboru.

Sformułowanie tematu jako : „Przystosowanie przepisów kościelnych dotyczących postu” wyraźnie wskazywało na zamiar wprowadzenia pewnych zmian w dotychczasowej tradycji i życiu Kościoła prawosławnego w kwestii postu. Temat ten stał się obiektem dyskusji na kolejnej II Ogólnoprawosławnej Konferencji Przesoborowej, która odbywała się w dniach 3-12 września 1982 r. w Chambésy. Wśród nadesłanych propozycji i sugestii Sekretariat do spraw przygotowań soboru projekt

dokumentu oparł na propozycji Kościoła serbskiego z uwzględnieniem sugestii innych Kościołów lokalnych (SYNODICA VIII, 41). Sobór biskupów Kościoła serbskiego odpowiednio wcześniej opracowanie tego tematu powierzył biskupowi diecezji raszko-prizeńskiej Pawłowi, późniejszemu patriarsze serbskiemu (Pawieł 2011, 289). Sugestie i propozycje co do wprowadzenia pewnych zmian w dyscyplinie postu tego powszechnie szanowanego ascety przedstawione są w sposób naukowy, pasterski i przekonujący³. Propozycje te znalazły się w projekcie przedłożonym uczestnikom II Ogólnoprawosławnej Konferencji Przesoborowej w 1982 r., który to projekt wcześniej był opracowany przez Międzyprawosławną Komisję Przygotowawczą (dalej: MKP). W przedłożonym projekcie stwierdzano:

Międzyprawosławna Komisja Przygotowawcza przyznaje, że większość wiernych we współczesnym społeczeństwie nie wypełnia wszystkich reguł postu z powodu trudnych okoliczności w których żyją. Komisja proponuje rodzaj postu mniej rygorystyczny, trwający krótszy czas [...]. Zmiany w aktualnych zasadach dotyczących postu nie dotyczą istoty samego postu. Różnice, które istniały w Kościele starożytnym w długości trwania postu, czy też rodzaju spożywanych produktów, jak zauważaliśmy, nie wpływają na zbawienie człowieka [...]. Prawo modyfikacji reguł dotyczących postu i przystosowania do współczesnych potrzeb przynależy dla Świętego i Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego jako całości (SYNODICA VIII, 96).

³ W prezentowanym artykule wskazuję na decyzje, które zostały wyrażone na forum II Konferencji Ogólnoprawosławnej, nie zaś propozycje któregoś z Kościołów. Nadmienię jednak, że przysły patriarcha Paweł proponował widoczne zmiany w tradycji stosowania postów. Wskazywał, aby bez zmian zachować Wielki Post i post przed Świętem Zaśnięcia Bogarodzicy. Post tzw. apostołski lub piotrowy skrócić do jednego tygodnia, natomiast post przed Bożym Narodzeniem skrócić do dwóch tygodni. Przy czym jego propozycje były poparte naukową analizą typikonów, gdzie wykazywał dość późną tradycję postu piotrowego i rozbieżności trwania postu przed Bożym Narodzeniem. Proponował też szereg złagodzeń dyscypliny w spożywaniu określonych produktów spożywczych (Pawieł 2011, 300-301).

W dalszej części dokumentu wskazuje się, że jest on oparty o raport przygotowany przez Kościół serbski wraz z uwagami Kościoła cypryjskiego i Kościoła czeskosłowackiego. Autorzy projektu dokumentu podkreślają, że wszystkie wymogi, które związane są z postem, obowiązują mnichów duchownych i świeckich, którzy są w stanie ponieść trudy postu. Kościół może pozwolić na spożywanie pewnych produktów, które ogólnie w czasie postu są zabronione ze względu na różne okoliczności. W kontekście bardziej konkretnych propozycji wskazuje się, że należy zachowywać post w środy i piątki w przeciągu całego roku, pozwalając na spożywanie oleju i ryb, z wyjątkiem okresu Wielkiego postu. Post 40-dniowy przed Wielkanocą powinien pozostać bez zmian. Surowość tego postu zgodnie z zaleceniami „Paschalionu” i „Typikonu” powinna być wypełniana w ciągu pierwszego tygodnia jego trwania i w tygodniu Męki Pańskiej. W pozostałych tygodniach powinno pozwalać się wiernym na spożywanie ryb i oleju, z wyjątkiem śród i piątków (SYNODICA VIII, 97).

W kontekście postu przed Bożym Narodzeniem MKP wystosowała dwie propozycje. Po pierwsze ograniczyć post do 20 dni (post rozpocząłby się od dnia pamięci św. Barbary 4/17 grudnia), pozwalając przy tym na spożywanie oleju i ryb z wyjątkiem pięciu ostatnich dni przed samym świętem. Druga propozycja wskazywała, by pozostawić post czterdziestodniowy, zezwalając na spożywanie ryb i oleju w ciągu całego postu z wyjątkiem trzech pierwszych i trzech ostatnich dni postu (SYNODIKA VIII, 97). Post przed świętem Apostołów Piotra i Pawła ograniczyć do ośmiu dni pozwalając na spożywanie ryb i oleju. Odnośnie do postu przed świętem Zaśnięcia Bogarodzicy MKP proponowała pozostawić bez zmian okres trwania postu tj. dwa tygodnie, pozwalając jednocześnie na spożywanie ryb i oleju w czasie trwania tego postu, z wyjątkiem śród i piątków. Propozycja MKP wskazywała również, by w momencie, kiedy Święto Apostołów lub Zaśnięcia Bogarodzicy wypadłoby w środę lub piątek, w tych dniach znieść obowiązek postu (SYNODICA VIII, 98).

W dyskusji, która towarzyszyła ogłoszeniu propozycji wystosowanych przez MKP, wskazywano na zbyt jurydyczne podejście do postu, który w swojej istocie jest ustanowieniem duchowym. Wskazywano również, że aspekt dietetyczny postu jest tylko jednym z jego elementów, chociaż właściwie najbardziej widocznym. Opinia przedstawicieli patriarchy moskiewskiego koncentrowała się na tym, aby usunąć wyrażenie „Przystosowanie przepisów...”, i nie wprowadzać zmian w tradycji postu⁴. Tekst został odesłany do MKP, powołanej komisji redakcyjnej, której zadaniem było wniesienie sugestii wyrażonych na sesji plenarnej.

Dyskusja nad tematem została podjęta po kilku dniach, kiedy MKP komisja redakcyjna zdołała przygotować poprawiony tekst dla sesji plenarnej⁵. Zgodnie z wcześniejszymi zaleceniami nowy tekst zawierał długi wstęp odnoszący się do duchowego charakteru postu i jego ważności oraz wartości w tradycji prawosławnej. Charakter nowego dokumentu diametralnie różnił się od poprzedniego, w którym to zawartych było szereg propozycji wprowadzenia zmian w dotychczasowej praktyce postu łącznie ze skróceniem niektórych postów. W nowym projekcie dokumentu wyraźnie wskazywano: „zachować ważnymi bez żadnych zmian aktualne przepisy kościelne dotyczące postu; nie wprowadzać żadnych modyfikacji w znaczeniu, charakterze i zastosowaniu postu” (SYNODICA VIII, 156). Dyskusja, która wywiązała się na sesji plenarnej, po ogłoszeniu nowego projektu dokumentu, wyraźnie wskazywała na ukształtowanie się dwóch frakcji: ‘tradycjonalistów’, nawołujących do tego, aby nie wprowadzać zmian w dotychczasowej praktyce postów, i ‘reformatorów’, którzy zgodnie z założeniami zawartymi w tytule dokumentu: „Przystosowanie przepisów kościelnych dotyczących postu” szukali sposobu złagodzenia wymogów postu dla wiernych. W kontekście wprowadzenia zmian do dotychczasowej praktyki strona ‘reformatorów’ powoływała się na komentarze Balsamona i Zonarasa (Pawieł

⁴ Przedstawicielem patriarchy moskiewskiego, który w tej części dyskusji wyrażał taką opinię, był metropolita Kijowa Filaret (Denysenko) (SYNODIKA VIII, 101-102).

⁵ Ponownie dyskusję na temat postu podjęto na sesji popołudniowej 10 września.

2011, 294) wskazujące na starożytność jedynie Wielkiego Postu przed świętem Wielkanocy i jednodniowe posty w środy i piątki. Pozostałe posty tj. przed świętem Bożego Narodzenia, Zaśnięcia Bogarodzicy i apostołski, są późnymi wprowadzeniami (SYNODICA VIII, 147-158)⁶. Dyskusja okazała się dosyć trudna i właściwie prowadziła do impasu. Z perspektywy czasu lektura stenogramu tego spotkania sprawia wrażenie, że strona 'tradycjonalistów' bardziej konkretnie trzymała się swoich pozycji. Jednak tekst przedłożony przez MKP komisję redakcyjną w opinii wielu uczestników, pomimo szeregu walorów duchowych, stanowił swego rodzaju homilię. Rozwiązaniem problemu okazało się głębsze przestudiowanie i poprawienie tekstu, jak też przekazanie tematu kolejnej Ogólnoprawosławnej Konferencji Przedsoaborowej (SYNODICA VIII, 174).

Trzecia Ogólnoprawosławna Konferencja Przedsoaborowa odbyła się w dniach 28 października – 6 listopada 1986 r. tak jak poprzednio w Chambésy koło Genewy. Poprzedzona została spotkaniem MKP, która w lutym 1986 r. spotkała się, by opracować i przedstawić teksty robocze zagadnień, którymi powinna zająć się Ogólnoprawosławna Konferencja Przedsoaborowa. Dokument dotyczący postu był pierwszym tematem, którym zajęła się III Ogólnoprawosławna Konferencja Przedsoaborowa MKP. Tekst, który został przedstawiony na sesji plenarnej zgodnie z zaleceniem poprzedniej Ogólnoprawosławnej Konferencji Przedsoaborowej, uwzględniał podkreślenie wartości duchowej postu i jego tradycyjnego kontekstu, czyli zachowania i nie skracania obecnie funkcjonujących w Kościele prawosławnym postów (SYNODICA X, 57-60).

Dyskusja, która zdominowała posiedzenie, dotyczyła zmiany tytułu dokumentu. Nowa treść dokumentu w żaden sposób nie odzwierciedlała założeń, które były zawarte w tytule określonym przez I Ogólnoprawosławną Konferencję Przedsoaborową w 1976 r.: „Przystosowanie

⁶ Podobna argumentacja występuje w propozycjach przedłożonych przez Kościół serbski wraz z odwołaniami naukowymi i kanonicznymi (Pawiel 2011, 294-295).

przepisów kościelnych dotyczących postu”. Przedstawiciele lokalnych Kościołów autokefalicznych zgodni byli co do tego, by tytuł został zmieniony i odpowiadał nowej treści. W czasie dyskusji zwrócono uwagę, by argumentacja w dokumencie została wzbogacona wypowiedziami ojców Kościoła. Dokument ponownie został odesłany do utworzonej komisji redakcyjnej i po odpowiednich uzupełnieniach został przyjęty przez III Ogólnoprawosławną Konferencję Przesoborową, stając się oficjalnym dokumentem do przedłożenia na planowanym Wielkim Soborze (SYNODICA X, 293-296)⁷.

Jak się okazało, nie był to jednak ostatni etap weryfikacji dokumentu. Po 1986 roku prace przygotowawcze do zwołania soboru zostały z różnych przyczyn znacząco zahamowane i straciły swoją dynamikę. Momentem, który znacząco wpłynął na przyspieszenie działań mających na celu zwołanie świętego soboru, było zebranie zwierzchników lokalnych autokefalicznych Kościołów prawosławnych, zwołane z inicjatywy Patriarchy Ekumenicznego Bartłomieja w dniach 10-12 października 2008 r. w Konstantynopolu. Patriarcha, wskazując na szereg inicjatyw, które powinien przedsięwziąć Kościół prawosławny, przywołał potrzebę ponownego podjęcia prac mających na celu zwołanie soboru Kościoła prawosławnego (Kuźma 2008, 4-5). Na kolejnej Synaksie Zwierzchników Autokefalicznych Kościołów Prawosławnych w 2014 r. podjęto decyzję ustalającą datę planowanego soboru, jak też powołano Komisję Specjalną, której zadaniem było zweryfikowanie i uaktualnienie dokumentów przyjętych przez II i III Konferencję Ogólnoprawosławną w 1982 i 1986 r. („Decyzja Zwierzchników Cerkwi Prawosławnych” 2014).

Komisja Specjalna spotykała się trzykrotnie w latach 2014-2015. Temat postu był omawiany na III spotkaniu Komisji Specjalnej w dniach 29 marca – 3 kwietnia 2015 (Kuźma 2015a, 7). Przygotowany w latach 80. dokument nie budził jednak większych uwag i w wersji prawie

⁷ Polskie tłumaczenie tekstu zatwierdzonego przez III Ogólnoprawosławną Konferencję Przesoborową w 1982 r. – zob. Kałużny 2008, 402-405.

niezmienionej stał się dokumentem, który miał być przedłożony V Ogólnoprawosławnej Konferencji Przesoborowej do zatwierdzenia, stając się oficjalnym projektem dla Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego (Kuźma 2015b, 15) Również na soborze dokument nie budził kontrowersji i został przyjęty jako oficjalne stanowisko Kościoła prawosławnego w kwestii postu.

3. Treść dokumentu

Decyzje, które zostały podjęte na Soborze na Krecie, posiadają charakter ogólnoprawosławny i soborowy⁸. Teksty, które zostały przyjęte na tym zgromadzeniu, nie zostały określone kanonami lub orosami, jak to mało miejsce w historii starożytnych soborów, lecz zostały nazwane „Dokumentami”⁹. W ten sposób ich charakter nie stanowi pewnego wykładnika kanonicznego, lecz jest głosem współczesnego prawosławia, które wypowiada się w wielu ważnych sprawach dotyczących współczesnego życia i funkcjonowania Kościoła.

Dokument dotyczący postu przyjęty na Soborze na Krecie w polskiej wersji językowej otrzymał tytuł: „Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj”¹⁰. Treść dokumentu składa się z dziewięciu punktów i daleko odbiega od jurydycznego podejścia do dyscypliny postu i wskazywania, jakie produkty są zabronione w czasie postu, a które mogą być

⁸ Pomimo tego, że na soborze zabrakło czterech spośród czternastu autokefalicznych Kościołów, należy stwierdzić, że dokumenty, które zostały przyjęte, były rezultatem całego procesu przygotowawczego, w którym brały udział wszystkie Kościoły autokefaliczne na przestrzeni dziesiątków lat.

⁹ Wszystkie dokumenty przyjęte przez sobór zostały opublikowane w czterech oficjalnych wersjach językowych: greckiej, rosyjskiej, francuskiej i angielskiej i są dostępne w serwisie internetowym: www.holycouncil.org/official-documents.

¹⁰ Tłumaczenie polskie dokumentu zostało opublikowane w oficjalnym periodyku Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego – „Cerkiewny Wiestnik” („Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj” 2016). Tekst został przedrukowany również w periodyku „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” („Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj” 2017). W analizie tego dokumentu i przywołując cytaty, będę wskazywał na numery poszczególnych punktów tekstu.

spożywane. Dokument jest raczej pasterską zachętą do praktykowania postów i odszukania jego walorów duchowych. Sygnatariusze dokumentu przekonują, że idea postu i wstrzemięźliwości zawarta jest w Starym Testamencie (Rdz 2,16-17) i określana przez św. Bazylego Wielkiego jako „rówieśnik ludzkości” (p. 1). Wzorcem, na którym oparł się Kościół w swoim nauczaniu o poście, pozostaje Jezus Chrystus, który swoją publiczną działalność rozpoczął od czterdziestodniowego postu (Łk 4,1-2), jak też pouczył swoich uczniów co do jego ważności (Mt 6,16-18). Ojcowie soborowi jednoznacznie wskazują na ważność i wartość postu, który zaistniał w Kościele:

Kościół prawosławny, niezmiennie podążając w ślad zarówno za apostołskimi postanowieniami, kanonami soborów, jak i całością tradycji patrystycznej, zawsze głosił najwyższą wartość postu dla duchowego życia człowieka i jego zbawienia (p. 1).

W dokumencie przywodzi się szereg przykładów ze Starego i Nowego Testamentu, jak też literatury patrystycznej, które podkreślają ważność i niezbędność postu w życiu duchowym człowieka.

W dokumencie podkreślana jest starożytność postu przed Wielkąnocą, jak też w środy i piątki. Świadectwa o tych postach znajdujemy w wielu zabytkach literatury wczesnochrześcijańskiej¹¹. Pozostałe posty funkcjonujące obecnie w Kościele prawosławnym ukształtowały się w późniejszym okresie i najczęściej pod wpływem monastycyzmu (p. 2). Post zawsze pozostawał czynnikiem, który przygotowywał wiernych do wielkich świąt: „Nierozzerwalny związek między postem a kultem wskazuje na miarę i cel postu, ukazując jego duchowy charakter” (p. 2). Post w ten sposób jest swego rodzaju wezwaniem do życia duchowego i ascezy skierowanym do wszystkich wiernych, nie tylko tych, którzy żyją w stanie zakonnym „wszyscy wierni są wezwani do odpowiedzi, każdy według swoich sił i możliwości, bez udzielania wszakże swobody

¹¹ Dokument wskazuje na „Didache” (8,1) i świadectwo Ireneusza z Lyonu, zawarte u Euzebiusza z Cezarei (HE V,24).

zaniedbania tej świętej instytucji” (p. 2). Podkreślana jest wartość duchowa postu, a nie same wyrzeczenie się pewnych produktów spożywczych: „Prawdziwy post, jako zmaganie duchowe, związany jest z nieustanną modlitwą i szczerym pokajaniem” (p. 3). Ojcowie soborowi przywołują cytaty św. Bazylego, który podkreśla nieskuteczność postu, jeśli byśmy brali pod uwagę jedynie jego wartość dietetyczną:

...w zasadzie dla dobrego postu nie jest wystarczające jedynie powstrzymanie się od spożywania niektórych pokarmów; zachowujemy post, który akceptuje Bóg i który będzie Mu przyjemny. Prawdziwy post polega na wyzbyciu się zła, na wstrzemięźliwości języka, na zapanowaniu nad gniewem, na oddaleniu żądz, oszczerstw, kłamstw, krzywoprzysięstwa. Powstrzymanie się od tego wszystkiego jest prawdziwym postem. Dzięki temu post jest dziełem pięknym (p. 3).

Określenie ‘post’ [gr. *nistija*] oznacza niejedzenie, ale samo niejedzenie lub jedzenie nie czyni człowieka lepszym lub gorszym, dlatego sygnatariusze dokumentu wskazują na fakt, że „prawdziwy post odnosi się do całości życia wierzących w Chrystusa” (p. 3), natomiast jego zwieńczenie dokonuje się w sakramencie Eucharystii, która jest pokarmem Bożym (p. 3).

W dokumencie unika się raczej jurydycznych określeń obligujących wiernych do postu. Określenia takie jednak występują, kiedy mowa jest o „konieczności przestrzegania przez wiernych postów w ciągu roku Pańskiego” (p. 6), najczęściej jednak wskazuje się na post jako zachętę do praktykowania ascezy: „zawsze [Kościół – dopisek autora] proponuje święte posty jako najlepszą ascetyczną ścieżkę duchowego doskonalenia i zbawienia wiernych” (p. 6). Przy czym ta zachęta, zgodnie z nauczaniem zawartym w „Didache”, daje pewne indywidualne możliwości brania odpowiedzialności za swoją ascetyczną drogę: „Jeśli możesz w całości nieść jarzmo Pana, będziesz doskonały; jeśli nie możesz, czyń, co możesz. Co do pożywienia, weź na siebie tyle, ile zdołasz” (p. 2; por. „Didache, Nauka dwunastu Apostołów...” 1998, 35-36 {Didache 6, 1-3}). Post jest niezwykle ważnym czynnikiem w życiu duchowym prawosławnego

chrześcijanina i początkiem życia duchowego: „prawosławne życie duchowe jest nieosiągalne bez duchowego zmagania postu (p. 5).

Autorzy dokumentu wyraźnie podkreślają starożytność postu przed świętem Wielkanocy jak też postów jednodniowych w środy i piątki. Jednak te posty, które pojawiły się w okresie późniejszym, również są wskazywane jako ważne i potrzebne dla życia ascetycznego:

Kościół prawosławny [...] w ślad za ojcami [...] zawsze proponuje jako najlepszą ascetyczną ścieżkę duchowego doskonalenia się i zbawienia wiernych oraz głosi konieczność przestrzegania przez nich w ciągu roku Pańskiego wszystkich ustanowionych postów, czyli Wielkiego Postu, środy i piątki utwierdzonych przez święte kanony, jak również postów przed Narodzeniem Chrystusa, świętami św. Apostołów, Zaśnięcia Bogarodzicy oraz jednodniowych postów: Podwyższenia Krzyża Pańskiego, w wigilię Objawienia Pańskiego i Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela (p. 6).

Wskazując na ważność i potrzebę postu, w dokumencie nie zostały zdefiniowane i ukazane konkretne produkty żywnościowe, których nie zaleca się spożywać w tym okresie lub które można byłoby spożywać w czasie postu. Interpretacja produktów uważanych jako postne w poszczególnych lokalnych Kościołach prawosławnych nie jest jednoznaczna. W tym wypadku ustanowienie jednej 'listy' produktów postnych dla całego świata prawosławnego byłoby czymś sprzecznym z charakterem samej idei postu jako drogi ascetycznej i drogi duchowej zawartej w dokumencie¹². Dokument z Krety właściwie nie wspomina o „Triodionie Postnym”, w którym są zawarte przepisy dotyczące dyscypliny postu. Księga ta odnosi się właściwie do życia monastycznego, niemniej jednak jej rozstrzygnięcia dotyczące postu przenoszone są na

¹² Wnioskując z dyskusji, która miała miejsce na II Ogólnoprawosławnej Konferencji Przedsoborowej w 1982 r. w czasie przygotowywania dokumentu, powszechnie określa się jako niepostne produkty pochodzenia mięsnego i nabiał. Natomiast rozbieżności pojawiają się w podejściu do spożywania ryb i oleju. W tradycji greckiej uważane są one jako produkty niepostne, natomiast w Kościołach prawosławnych usytuowanych w północnej części ryby i olej są spożywane w czasie postu (SYNODICA VIII, 100)

grunt życia wiernych. Dlatego też, kiedy autorzy tekstu z Krety mówią o „rozluźnieniu świętych przepisów dotyczących postu” (p. 8), należałoby rozumieć, że ich uwaga skupia się właśnie na „Triodionie Postnym”, jako wzorcu dyscypliny postu, wobec której pozwala się na odstępstwa. Granica tego odstępstwa od normy zawartej w „Triodionie Postnym” nazywana jest ekonomią kościelną. Sygnatariusze dokumentu proponują, aby Kościoły lokalne według swoich uwarunkowań same określały granice tej ekonomii:

Dlatego też pozostawia się prawosławnym Kościołom lokalnym pod rozważę zdefiniowanie zakresu stosowania pełnej miłości do ludzi ekonomii i wyrozumiałości, aby zmniejszyć ewentualny „ciężar” świętych postów dla tych, którzy mają trudności z przestrzeganiem obowiązkowych przepisów dotyczących postu, czy to z przyczyn osobistych (choroba, służba wojskowa, warunki pracy itp.), czy też z przyczyn ogólnych (szczególne warunki klimatyczne panujące w niektórych krajach, czy też specyfika społeczno-ekonomiczna w niektórych krajach, jak np. niemożność znalezienia postnych produktów) (p. 8).

Bardzo istotną wartością w świecie prawosławnym jest tzw. post eucharystyczny. Tradycja i praktyka tego postu również nie jest jednoznaczna w lokalnych Kościołach prawosławnych. Autorzy dokumentu wskazują, że wymóg trzydniowego postu przed Eucharystią nie jest obowiązkowym, lecz poddawany „pobożnej rozwadze wiernych” (p. 9). Natomiast powszechnym jest i właściwie obowiązkowym staje się ścisły post przed Eucharystią, tj. wymaganym jest niespożywanie żadnych produktów żywieniowych ani płynów rano przed przystąpieniem do św. Darów: „Wszyscy wszakże wierni Kościoła powinni przestrzegać świętych postów i zachowywać wstrzemięźliwość od pokarmów od północy, aby systematycznie przystępować do św. Eucharystii” (p. 9)¹³. W dokumencie nie wskazuje się na czasową długość trwania tego postu,

¹³ Trzydniowy post przed Eucharystią, wydaje się, że był (czasem jest) praktykowany szczególnie w tradycji bałkańskiej.

lecz jedynie na niespożywanie produktów „od północy”. W ten sposób dokument nie rozwiązuje problemu, ile godzin powinien trwać ten post. W przypadku, kiedy św. Liturgia rozpoczyna się rano o godz. 8.00 lub 10.00, interpretacja długości postu eucharystycznego nie stanowi problemu. Ale już w momencie, kiedy św. Liturgia rozpoczyna się o 3.00 lub 1.00, właściwie stwierdzenie „od północy” nie jest jasnym rozwiązaniem.

Treść dokumentu wskazuje również, że pościć należy w sytuacji pokuty i niesienia pokajania. Post może również być wyrazem nałożonej *epitemii*, tj. pewnej ‘kary’ duchowej i może służyć w tym wypadku jako duchowe lekarstwo. Sygnatariusze dokumentu wskazują, że post wskazany jest również przed ważnymi wydarzeniami duchowymi, jakimi są: chrzest, święcenia kapłańskie i inne (p. 9).

4. Podsumowanie

Wyżej analizowany dokument przyjęty na Wielkim Soborze Kościoła Prawosławnego na Krecie w 2016 r. jest dokumentem pasterskim, w którym nawołuje się wiernych do praktykowania postów jako duchowej drogi doskonalenia się duchowego. Autorzy dokumentu wyraźnie zrezygnowali z podejścia jurydycznego do dyscypliny postu jako warunku życia i trwania w Kościele. Jedynie raz występuje określenie wskazujące na „konieczność przestrzegania [...] wszystkich ustalonych postów” (p. 6). W większości przypadków w dokumencie mamy do czynienia z nawoływaniem do praktykowania postów i „proponowania świętych postów” (p. 6). Przy czym tekst dokumentu nie wskazuje jakichkolwiek sankcji wobec osób, które nie wypełniają duchowych nakazów. Tradycja kanoniczna w tym kontekście przedstawia się zgola inaczej i z całą surowością sankcjonuje osoby, które nie wypełniają postów. Kanon Apostolski 69 w wypadku nie przestrzegania postu wręcz nakazuje pozbawienie godności kapłańskiej osoby duchowne, świeckich zaś nakazuje odłączyć od wspólnoty¹⁴. Kanon zaś 19 soboru w Gangr sankcjonuje

¹⁴ „Jeśli którykolwiek biskup, prezbiter, diakon, hipodiakon, lektor lub kantor nie

osoby, które odrzucają wartość fizycznego (cielesnego) postu¹⁵. Brak odwołania się do jurydycznych norm nakazujących praktykowanie postu czyni z dokumentu przyjętego na Krecie pewnego rodzaju duchowy drogowskaz i zachętę do praktykowania ascezy jako bardzo ważnego elementu życia duchowego.

Stworzenie dokumentu, zgodnie z początkowym założeniem przyjętym na I Ogólnoprawosławnej Konferencji Przesoborowej w 1976 r., jako: „Przystosowanie przepisów kościelnych dotyczących postu”, który znacząco modyfikowałby tradycję postu, okazało się niemożliwym. Świadomość prawosławna pozostaje mocno ugruntowana w starożytnej tradycji kanonicznej. Nawet te przepisy dotyczące postów, które pojawiły się już w okresie późniejszym, okazują się być niezwykle trudnymi w swojej interpretacji. Ważnym jednak pozostaje, aby wysiłek duchowy związany z postem tj. samo ograniczenie w spożywaniu pokarmów, zaangażowanie liturgiczne, świadomość grzechu i wreszcie przebóstwienie, do którego człowiek jest wezwany, pozostawało żywą świadomością człowieka Kościoła.

Bibliografia

- „Decyzja Zwierzchników Cerkwi Prawosławnych.” 2014. *Wiadomości PAKP* 4 (293): 3.
- „Didache, Nauka dwunastu Apostołów; Nauka Pana, którą dwunastu Apostołów przekazało narodom.” 1998. W *Pierwsi Świadkowie*. Tłum. Anna Świderkówna, opr. Marek Starowieyski. Kraków: Wydawnictwo M: 33-40.

pości w okresie Wielkiego Postu przed Wielkanocą, lub w środę albo piątek z wyjątkiem przeszkody na niemoc cielesną, niech będzie pozbawiony godności. Jeśli będzie to laik, należy go odłączyć od Komunii świętej” (*Kanony Kościoła Prawosławnego* 2000, 27)

¹⁵ „Jeśli którykolwiek asceta wywyższa się i bez potrzeby cielesnej uwalnia się od ustanowionych ku ogólnemu zachowaniu i strzeżonych przez Kościół postów, będąc przy tym w pełni rozumu, niech będzie wyklęty” (*Kanony Kościoła Prawosławnego* 2000, 141).

- Kałużny, Tadeusz. 2008. *Nowy Sobór Ogólnoprawosławny. Natura, historia przygotowań, tematyka*. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów.
- Kanony Kościoła Prawosławnego*. 2000. Tłum. Aleksy Znosko. Hajnówka: Wydawnictwo Bratczyk.
- Kuźma, Andrzej. 2008. „Spotkanie zwierzchników i przedstawicieli lokalnych Kościołów prawosławnych w Konstantynopolu.” *Wiadomości PAKP* 12 (229): 4-5.
- Kuźma, Andrzej. 2015a. „Trzecie spotkanie Komisji przygotowawczej.” *Wiadomości PAKP* 5 (306): 7.
- Kuźma, Andrzej. 2015b. „V Wszechprawosławna Konferencja Przedso-borowa.” *Wiadomości PAKP* 12 (313): 15.
- Pawieł, Patriarch Sierbskij. 2011. *Ukreplajus tolko vieroj. Pierevod Ivana Aleksiejewitcha Tcharoty*. Mińsk: Izdatielstvo Dymitrija Chartchenko.
- SYNODICA III: Secretariat pour preparation du Saint et Grande Concile de l'Eglise Orthodox, red. 1979. *Premiere Conférence Panorthodoxe Préconciliare, Chambésy- Genève, 21-28 novembre 1976* (Synodica III). Chambésy-Genève: Centre orthodoxe du Patriarcat Œcuménique.\
- SYNODICA VIII: Secretariat pour preparation du Saint et Grande Concile de l'Eglise Orthodox, red. 1994. *II-e Conférence Panorthodoxe Préconciliare, Chambésy, 3-12 septembre 1982* (Synodica VIII). Chambésy-Genève: Centre orthodoxe du Patriarcat Œcuménique.
- SYNODICA X: Secretariat pour preparation du Saint et Grande Concile de l'Eglise Orthodox, red. 2014. *III-e Conférence Panorthodoxe Préconciliare, Chambésy, 28 Octobre-6 Novembre 1986* (Synodica X). Chambésy-Genève: Centre orthodoxe du Patriarcat Œcuménique.
- „Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj.” 2016. *Cerkiewny Wiestnik* 4: 29-33.

„Ważność postu i jego wypełnienie dzisiaj.” 2017 *Studia i Dokumenty
Ekumeniczne* 33 (1): 102-106.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIII

Zeszyt 4

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2021

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 18,5. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

IN MEMORIAM

Prof. dr hab. Michał Pietrzak 1097

ARTYKUŁY

MAREK JERZY UGLORZ, *Praktyczna duchowość według autora 1. Listu św. Jana* 1099

RAFAL MARCIN LESZCZYŃSKI, *Logos w sporach trynitarnych pierwszej połowy IV wieku* 1143

DOROTEUSZ SAWICKI, *Św. Spirydon – Dekalog żywotem zapisany* 1173

KRZYSZTOF LEŚNIEWSKI, *Human Person as God's Creation in the Great Canon of St. Andrew of Crete* 1213

ANDRZEJ KUŹMA, *Zagadnienie postu w dokumencie Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego, Kreta 2016* 1233

ADRIAN KORCZAGO, *Duszpasterski wymiar komunikacji interpersonalnej i dialogu kulturowo-religijnego na przykładzie działalności Society for Intercultural Pastoral Care and Counselling* 1251

МАРОШ ШИП, БОГУСЛАВ КУЗЫШИН, *Спиритуальный аспект ухода за пациентом в паллиативной помощи* 1309

PIOTR NOWAK, *Kształcenie pracowników kościelnych w seminariach ewangelikalnych w Polsce, powstałych i działających w latach 1945-1950* 1329

ARTUR ALEKSIEJUK, *Rozwój osobowości integralnej jako nadrzędny cel pedagogii historyzoficznej Iwana Kiriejewskiego (1806-1856)* 1345

ELŻBIETA ALEKSIEJUK, *Duchowość i wychowanie dziecka w refleksji pedagogicznej Wasilija Zienkowskiego* 1381

PAWEŁ BORECKI, *Specyfika ustawowej regulacji statusu Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Ujęcie porównawcze* 1401

OLEKSANDR BILASH, MARIYA MENDZHUL, *Religious holidays in the legislation of Ukraine* 1425

MATERIAŁY

ZBYSZKO MELOSİK, <i>Pasja i tożsamość naukowca: o władzy i wolności umysłu</i>	1441
--	------

KRONIKA

<i>Inauguracja roku akademickiego 2021/2022 (7 października 2021)</i> (JERZY BETLEJKO).....	1453
<i>Sesja naukowa ku czci śp. ks. prof. Witolda Benedyktowicza w 100. rocznicę jego urodzin (22 października 2021)</i> (ZBIGNIEW KAMIŃSKI).....	1455
<i>Konferencja naukowa „Oblicza Pentekostalizmu Jako Chrześcijańskiej Tradycji Mistycznej. Perspektywa Międzywyznaniowa i Religioznawcza” (26 listopada 2021)</i> (PIOTR NOWAK, ANDRZEJ MIGDA).....	1467
<i>Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Status prawny prawosławia we współczesnej Polsce” (8 grudnia 2021)</i> (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)	1473
Wykaz autorów	1476
Recenzenci „Rocznika Teologicznego” w roku 2021	1478

Contents

IN MEMORIAM

<i>Prof. Michał Pietrzak PhD habil</i>	1097
--	------

ARTICLES

MAREK JERZY UGLORZ, <i>Practical spirituality according to the author of the 1st Epistle of St. John</i>	1099
RAFAL MARCIN LESZCZYŃSKI, <i>The Logos in the trinitarian disputes of the first half of the 4th century</i>	1143
DOROTEUSZ SAWICKI, <i>St. Spyridon – the Decalogue written in life</i>	1173
KRZYSZTOF LEŚNIEWSKI, <i>Human Person as God's Creation in the Great Canon of St. Andrew of Crete</i>	1213
ANDRZEJ KUŹMA, <i>The issue of fasting in the document of the Great Council of the Orthodox Church, Crete 2016</i>	1233
ADRIAN KORCZAGO, <i>Pastoral dimension of interpersonal communication and cultural-religious dialogue on the example of the activity of the Society for Intercultural Pastoral Care and Counselling</i>	1251
MAROŠ ŠIP, BOHUSLAV KUZYŠIN, <i>Spirituality as an Aspect in the Care of a Patient in Palliative Care</i>	1309
PIOTR NOWAK, <i>Education of Church Workers in Evangelical Seminaries Founded and Operating in Poland from 1945 to 1950</i>	1329
ARTUR ALEKSIEJUK, <i>Integral Historiosophical and Humanistic Pedagogy of Ivan Vasilyevich Kireyevsky (1806-1856)</i>	1345
ELŻBIETA ALEKSIEJUK, <i>Spirituality and education of a child in the pedagogical reflection of Vasilij Vasilevich Zenkovskiy</i>	1381
PAWEŁ BORECKI, <i>The specificity of statutory regulation of status Polish Autocephalous Orthodox Church. Comparative approach</i>	1401
OLEKSANDR BILASH, MARIYA MENDZHUL, <i>Religious holidays in the legislation of Ukraine</i>	1425

MATERIALS

ZBYSZKO MELOSİK, <i>Passion and identity of a scientist: about power and freedom of the mind</i>	1441
--	------

CHRONICLE

<i>Inauguration of the academic year 2021/2022 (7th October 2021)</i> (JERZY BETLEJKO).....	1453
---	------

<i>Scientific session on the occasion of the 100th birthday jubilee of the late Rev. Witold Benedyktowicz (22th October 2021)</i> (ZBIGNIEW KAMIŃSKI).....	1455
---	------

<i>Scientific conference: “Aspects of Pentecostalism as a Christian Mystical Tradition. Cross-denominational and religious studies perspectives” (26th November 2021)</i> (PIOTR NOWAK, ANDRZEJ MIGDA).....	1467
---	------

<i>National Scientific Conference “The Legal Status of Orthodoxy in Contemporary Poland” (8th December 2021)</i> (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)	1473
---	------

List of authors	1476
-----------------------	------

List of reviewers of “Theological Yearbook” in 2021	1478
---	------

Wykaz autorów

Marek Jerzy Uglorz, m.uglorz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Rafał Marcin Leszczyński, rafalmarcin5@wp.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Doroteusz Sawicki, d.sawicki@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Krzysztof Leśniewski, krzysztof.lesniewski@kul.pl, Katedra Teologii Prawosławnej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin

Andrzej Kuźma, a.kuzma@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Adrian Korczago, a.korczago@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Maroš Šip, maros.sip@unipo.sk, Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove, Masarykova 15, 080 01 Prešov, Slovakia

Bohuslav Kuzyšin, bohuslav.kuzysin@unipo.sk, Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove, Masarykova 15, 080 01 Prešov, Slovakia

Piotr Nowak, p.nowak@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Artur Aleksiejuk, a.aleksiejuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Elżbieta Aleksiejuk, e.aleksiejuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Paweł Borecki, pawelborecki@op.pl, Zakład Prawa Wyznaniowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski, Collegium Iuridicum I, pok. 228, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Oleksandr Bilash, oleksandr.bilash@uzhnu.edu.ua, Uzhhorod National University; Kapitulna st. 26, 88000 Uzhhorod, Ukraine

Mariya Mendzhul, marija.mendzhul@uzhnu.edu.ua, Uzhhorod National University; Kapitulna st. 26, 88000 Uzhhorod, Ukraine